

AGATA MARCYSIAK

Zakład Agrobiznesu
Akademia Podlaska w Siedlcach

STRUKTURA DOCHODÓW GOSPODARSTW ROLNICZYCH O RÓŻNEJ POWIERZCHNI

The structure of farms income differenced according to the area

ABSTRAKT: Szansą poprawy sytuacji dochodowej rodzin rolniczych staje się zróżnicowanie źródeł dochodów. Celem opracowania jest próba przedstawienia zakresu zróżnicowania źródeł dochodów w gospodarstwach rolniczych. Materiałem badawczym były dane pochodzące z 50 gospodarstw rolnych położonych na terenie dwóch gmin: Mordy i Wojcieszków. Analizą objęto rok 2006. Obliczeń podstawowych kategorii ekonomicznych dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN. Najwyższy poziom dochodów pozarolniczych wśród badanych gospodarstw odnotowano w gospodarstwach o obszarze do 7 ha. Głównymi źródłami dochodów pozarolniczych w badanych gospodarstwach były praca zarobkowa i świadczenia emerytalno-rentowe.

słowa kluczowe – key words:

dochód z gospodarstwa rolniczego – *agricultural income*, dochody pozarolnicze – *non-agricultural income*, dochód ogólny rodziny rolniczej – *general income of a rural family*, grupy obszarowe – *area groups*

WSTĘP

Polscy rolnicy zamknęli okres transformacji z głęboko obniżonym poziomem dochodów, zwłaszcza pochodzących z pracy w rolnictwie. W latach 1991–2002 spadek realnego dochodu do dyspozycji brutto w gospodarstwach domowych rolniczych wyniósł ponad 30%. Dokonało się to przy równoczesnym wzroście o 49% dochodów pozostałych grup społeczno-zawodowych (6).

Główną przyczyną pogarszania się sytuacji dochodowej polskiego rolnictwa były niekorzystne relacje cen wzmacniane przez równoczesną stabilizację poziomu produkcji rolniczej (bariera popytu). Wskaźnik nożyc cen rolnych w 2005 roku ukształtował się na poziomie 69,4% w stosunku do roku 1995 (4). Niekorzystna sytuacja dodatkowo potęgowana była przez stabilizację zasobów pracy rolnictwa chłopskiego, które nie miały alternatywnego zastosowania (1). Czynniki te powodowały wraz z upływem lat pogłębianie się zróżnicowania dochodowego.

Sytuacja dochodowa, jaka wytworzyła się w rolnictwie, wg Zegara (7) charakteryzuje się:

- niskim poziomem dochodów rolniczych w zestawieniu z poziomem wynagrodzeń innych grup zawodowych oraz z potrzebami modernizacji gospodarstw rolnych,
- niskim poziomem dochodów osobistych w porównaniu z dochodami rodzin innych grup społeczno-zawodowych,
- dużym zróżnicowaniem sytuacji dochodowej wewnątrz rolnictwa indywidualnego.

W obliczu tych uwarunkowań szansą poprawy sytuacji dochodowej rodzin rolniczych staje się zróżnicowanie źródeł pochodzenia dochodów.

Celem opracowania jest ukazanie zakresu zróżnicowania źródeł dochodów w gospodarstwach rolnych o różnej powierzchni. Zakres zróżnicowania rozpatrywano w odniesieniu do dochodu z gospodarstwa rolniczego, dochodów pozarolniczych i dochodu ogólnego rodziny rolniczej.

MATERIAŁ I METODY

Materiałem badawczym były dane pochodzące z 50 gospodarstw rolnych położonych na terenie dwóch gmin – gmina Mordy wchodzi w skład powiatu siedleckiego położonego we wschodniej części województwa mazowieckiego, natomiast gmina Wojcieszków jest częścią powiatu łukowskiego znajdującego się w północnej części województwa lubelskiego. Dobór obiektów do badań był doborem celowym. O takiej lokalizacji zdecydowała koncentracja badań w środkowowschodniej Polsce, jak również względy subiektywne, wynikające z miejsca zamieszkania osób prowadzących badania. Miało to istotny wpływ na możliwość uzyskania wiarygodnych odpowiedzi, co w kwestii dotyczącej dochodów jest sprawą kluczową. Analizą objęto rok 2006.

Podstawowymi kategoriami ekonomicznymi przyjętymi dla potrzeb procesu badawczego był dochód z gospodarstwa rolniczego oraz dochód ogólny rodziny rolniczej. Obliczeń tych kategorii dochodu dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN (Farm Accountancy Date Network).

Gospodarstwa rolnicze będące przedmiotem badań zostały pogrupowane według kryterium obszarowego. W analizie wyodrębniono 3 grupy obszarowe gospodarstw (wg powierzchni użytków rolnych). W pierwszej grupie obszarowej znalazło się 19 gospodarstw o powierzchni do 7 ha. Do drugiej grupy zaliczono 18 gospodarstw o powierzchni od 7 do 15 ha. Grupę III tworzyło 13 gospodarstw o powierzchni 15 ha i powyżej.

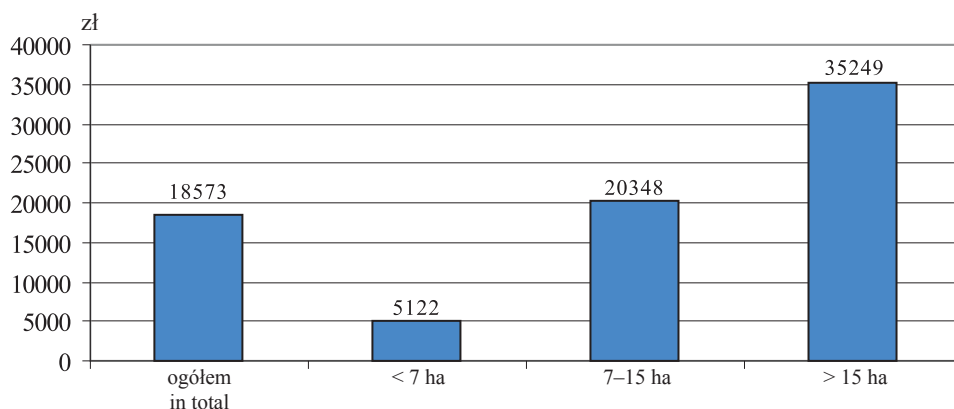
WYNIKI I DYSKUSJA

Powierzchnia użytków rolnych jest tradycyjnym miernikiem wielkości gospodarstwa rolnego powszechnie uznawanym w literaturze przedmiotu. Zdaniem Ze-

gara (5) powierzchnia gospodarstwa pozostaje nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej. Obszar gospodarstwa determinuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co w efekcie znajduje odzwierciedlenie w uzyskanych dochodach.

W odniesieniu do badanych gospodarstw w 2006 roku średni obszar użytków rolnych wynosił 11,27 ha. W strukturze jakościowej gleb dominowała klasa IVa i IVb. Udział ich wynosił odpowiednio 32,4% i 26,8%. W strukturze zasiewów zboża stanowiły średnio 86,4%. Podział na grupy obszarowe pozwolił ukazać zróżnicowanie sytuacji dochodowej w badanych gospodarstwach.

Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego średnio na jedno badane gospodarstwo w 2006 roku wynosił 18573 zł (rys. 1). W odniesieniu do badanych gospodarstw obserwowano zależność, iż wraz ze wzrostem wielkości obszarowej gospodarstwa wzrastał dochód z gospodarstwa rolniczego. W gospodarstwach o obszarze 15 ha i powyżej był on 6,9 razy wyższy niż w gospodarstwach o obszarze do 7 ha. Świadczy to o tym, iż pozytywne skutki dochodowe integracji europejskiej koncentrują się przede wszystkim w gospodarstwach towarowych – o większym potencjale produkcyjnym i ekonomicznym (8).

Źródło: obliczenia własne
Source: own calculations

Rys. 1. Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w badanych grupach obszarowych w 2006 roku
The level of farm income in the investigated area groups in 2006

Dla większości małych obszarowo gospodarstw szansą poprawy sytuacji dochodowej staje się uzupełnienie niskich dochodów rolniczych dochodami pochodzącymi spoza gospodarstwa.

Tabela 1

Wartość dochodów pozarolniczych (zł) i ich struktura w przeliczeniu na jedno gospodarstwo w 2006 roku

The value of non-agricultural incomes and its structure per one farm in 2006 (in PLN)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total		Grupy obszarowe; Area groups					
			do 7 ha to 7 ha		7–15 ha		15 ha i powyżej 15 ha and more	
	zł	%	zł	%	zł	%	zł	%
Praca zarobkowa Paid work	2562	44,0	4627	53,7	2157	43,4	1546	39,1
Świadczenia społeczne Social welfare	2526	43,4	3541	41,0	2285	46,0	1123	28,4
Dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej Incomes from a non-agri- cultural activity	736	12,6	456	5,3	526	10,6	1287	32,5
Razem dochody pozarol- nicze Non-agricultural incomes in total	5824	100,0	8624	100,0	4968	100,0	3956	100,0

Źródło: obliczenia własne
Source: own calculations

Największe dochody pozarolnicze w badanych gospodarstwach uzyskali rolnicy z grupy gospodarstw o obszarze do 7 ha – wyniosły one w przeliczeniu na jedno gospodarstwo w 2006 roku 8624 zł. Poziom dochodów pozarolniczych w grupie gospodarstw o obszarze 7–15 ha UR był już znacznie niższy i wynosił 4968 zł. Jeszcze niższe dochody spoza gospodarstwa były udziałem gospodarstw o obszarze 15 ha i powyżej. Stanowiły one tutaj zaledwie 45,9% poziomu dochodów pozarolniczych w grupie gospodarstw obszarowo najmniejszych.

Dochody pozarolnicze stanowią ważną część dochodu ogólnego rodziny rolniczej. Ich źródłem jest praca zarobkowa podejmowana przez członków rodzin rolniczych oraz samych rolników, a także objęcie rolników systemem świadczeń społecznych i innych świadczeń natury socjalnej (7).

Wśród dochodów pozarolniczych badanych gospodarstw pozycję dominującą zajmowały właśnie dochody z pracy zarobkowej i świadczeń społecznych. Łącznie stanowiły one 87,4% dochodów spoza gospodarstwa. W przypadku gospodarstw małych obszarowo udział tych dwóch źródeł dochodu zbliżał się do 95,0%.

W tym miejscu należy jednak zaznaczyć, iż znaczenie świadczeń emerytalno-rentowych w rolnictwie jako źródła dochodu w skali globalnej będzie spadać. Spowodowane jest to zmniejszaniem się liczby osób pobierających świadczenia – w 1995 roku wynosiła ona w Polsce 2049 tys., w 2005 roku – 1645 tys. (8).

Drugi ważny czynnik zasilający dochody rodzin rolniczych, a mianowicie praca najemna poza rolnictwem, nabiera znaczenia zarówno z powodu wzrostu liczby po-

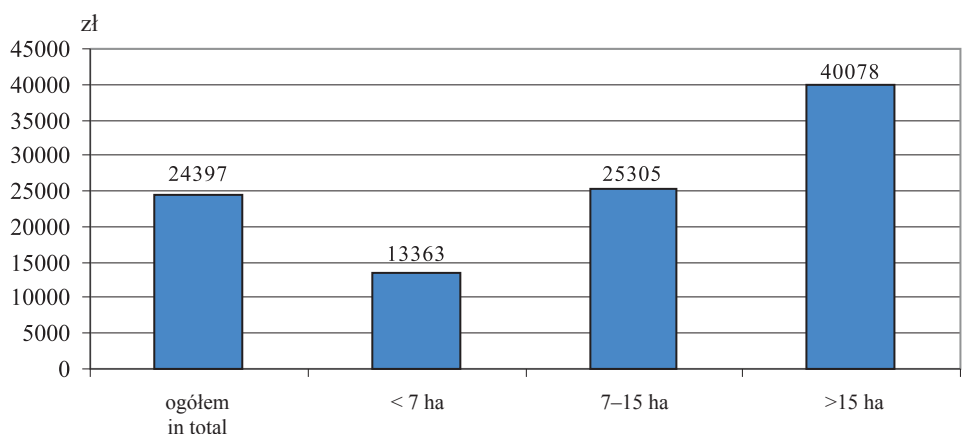
dejmujących taką pracę, jak i wzrostu realnych wynagrodzeń. Wciąż niedostateczne zmiany w tym zakresie wynikają głównie z bariery zatrudnienia związanej z sytuacją na rynku pracy (3).

Jak wykazały badania, trzecim istotnym elementem oddziaływania na poziom dochodów pozarolniczych w badanych gospodarstwach były dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej. Wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa znaczenie pozarolniczej działalności gospodarstw rosło. W gospodarstwach o obszarze 15 ha i powyżej udział tej formy działalności w strukturze dochodów pozarolniczych wynosił 32,5%.

Wzrost znaczenia pozarolniczej działalności gospodarczej potwierdzają także dane GUS i badania innych autorów (2). Część gospodarstw rolnych dochody z działalności rolniczej uzupełniało dochodami z działalności pozarolniczej. W 2002 roku udział tych gospodarstw wynosił 8,8%. Dla 3,6% gospodarstw rolnych działalność pozarolnicza była jedyną prowadzoną działalnością. W sumie liczba gospodarstw prowadzących działalność pozarolniczą w 2002 roku wynosiła 363,4 tys. i w porównaniu do 1996 roku wzrosła o 46,0% (9).

Dochód ogólny rodziny rolniczej jest sumą dochodów pochodzących z produkcji rolniczej i dochodów pozarolniczych. Wielkość dochodu ogólnego w analizowanych gospodarstwach przedstawiono na rysunku 2.

Średnio poziom dochodu ogólnego w badanych gospodarstwach wynosił 24397 zł w przeliczeniu na 1 gospodarstwo. Największy dochód ogólny uzyskały gospodarstwa o największej powierzchni – 15 ha i powyżej. Dochód ten wynosił tutaj

Źródło: obliczenia własne
Source: own calculations

Rys. 2. Poziom dochodu ogólnego w badanych grupach obszarowych w 2006 roku w przeliczeniu na 1 gospodarstwo
The level of general income in the investigated area groups in 2006 per one farm

40078 zł na 1 gospodarstwo. W gospodarstwach o powierzchni od 7 do 15 ha dochód ogólny wynosił 25305 zł. Najmniejszy dochód ogólny uzyskali rolnicy w gospodarstwach najmniejszych (o powierzchni do 7 ha). Kształtował się on tutaj średnio na poziomie 13363 zł.

Strukturę dochodu ogólnego w badanych gospodarstwach przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Struktura dochodu ogólnego w badanych gospodarstwach według grup obszarowych (%)
The structure of general income in the investigated farms according to area groups (%)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Grupy obszarowe; Area groups		
		do 7 ha to 7 ha	7–15 ha	15 ha i powyżej 15 ha and more
Dochód z gospodarstwa rolniczego Agricultural incomes	76,1	38,3	80,4	88,0
Dochody pozarolnicze Non-agricultural incomes	23,9	61,7	19,6	18,0
Dochód ogólny rodziny rolniczej General incomes of a farm family	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne
Source: own calculations

Przeprowadzona analiza wykazała, iż w gospodarstwach najmniejszych obszarowo (do 7 ha UR) w strukturze dochodu ogólnego, będącego sumą dochodów pochodzących z produkcji rolniczej i dochodów pozarolniczych, pozycję dominującą (61,7%) zajmowały dochody spoza gospodarstwa. W miarę wzrostu obszaru gospodarstwa oddziaływanie dochodów pozarolniczych na sytuację dochodową rodzin rolniczych słabło. W gospodarstwach o powierzchni od 7 do 15 ha w strukturze dochodu ogólnego dochód spoza gospodarstwa stanowił 19,6%, a w gospodarstwach obszarowo największych 18,0%.

WNIOSKI

1. Powierzchnia gospodarstwa okazała się czynnikiem silnie różnicującym poziom dochodów z produkcji rolniczej. Najniższy poziom tej kategorii dochodu osiągnano w gospodarstwach o obszarze do 7 ha. Wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa wzrastał również poziom dochodu rolniczego.

2. Szansą poprawy sytuacji dochodowej szczególnie dla gospodarstw małych obszarowo stały się dochody pozarolnicze. Ich poziom w badanych gospodarstwach o obszarze do 7 ha był na tle pozostałych grup obszarowych najwyższy. Głównym źródłem dochodów pozarolniczych w badanych gospodarstwach były: praca zarobkowa i świadczenia emerytalno-rentowe.

3. W przyszłości, wraz ze zmianami na rynku pracy, należy oczekiwać wzrostu znaczenia alternatywnych źródeł dochodów w tworzeniu dochodu ogólnego rodziny rolniczej. Dla małych obszarowo gospodarstw dochody pochodzące z działalności rolniczej stanowiąc będą uzupełnienie dochodów pochodzących z innych niż rolnicze źródła. Jest to proces mający miejsce w większości krajów UE.

LITERATURA

1. Frenkel I.: Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi. Dekada przemian. PAN IRWiR, Warszawa 2003, 125-137.
2. Marcysiak A.: Dywersyfikacja źródeł dochodów w gospodarstwach rolniczych. W: Przedsiębiorczość po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej; red.: L. Pałasz. Wyd. AR Szczecin, 2005, 171-178.
3. Szafraniec K.: Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi. IRWiR PAN, Warszawa 2006, 123-136.
4. Woś A.: Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2005 roku. IERiGŻ, Warszawa, 2006.
5. Zegar J.S.: Dochody gospodarstw chłopskich w okresie transformacji (na przykładzie gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną). IERiGŻ, Warszawa, 2000.
6. Zegar J.S.: Dochody rolników na progu akcesji do Unii Europejskiej. IERiGŻ, Warszawa, 2003, 15-19.
7. Zegar J.S.: Dochody w strategii rozwoju rolnictwa na progu integracji europejskiej. IERiGŻ, Warszawa, 2004.
8. Zegar J.S.: Dochody rolników w 2005 roku. W: Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2005 roku. IERiGŻ, Warszawa, 2006.
9. Pozarolnicza działalność gospodarcza. GUS, Warszawa, 2003.

THE STRUCTURE OF FARMS INCOME DIFFERENCED ACCORDING TO THE AREA

Summary

Diversification of income resources is becoming an opportunity for rural families to improve the situation of their income. The aim of the article is an attempt of showing the range of diversification and the sources of income in agricultural farms. The research data comes from 50 farms located in an area of two communes: Mordy and Wojcieszków. The analysis covers the year 2006. The calculation of basic economic categories was made within the FADN method, which is used in the European system of agricultural accountancy. The highest level of non-agricultural income among investigated farms was noticed in farms up to seven hectares. The main source of non-agricultural income in the investigated farms was paid work and pension benefits.

Praca wpłynęła do Redakcji 7 VIII 2007 r.